

METODE**UPORABA METODE FOKUSNIH SKUPIN V PROSTORSKEM NAČRTOVANJU: PRIMER DEMOGRAFSKE ANALIZE ZA IZBRANE OBČINE ZGORNJE GORENJSKE**

AVTORICA

dr. Naja Marot

Urbanistični inštitut Republike Slovenije, Trnovski pristan 2, SI – 1127 Ljubljana, Slovenija
naja.marot@uirs.si

UDK: 91:314.1:711(497.452)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

Uporaba metode fokusnih skupin v prostorskem načrtovanju: primer demografske analize za izbrane občine zgornje Gorenjske

Prispevek predstavlja fokusne skupine kot metodo sodelovanja javnosti v prostorskem načrtovanju na primeru demografske analize na vzorčnem območju štirih občin zgornje Gorenjske: Bleda, Bohinja, Gorij in Kranjske Gore. V prvem delu so fokusne skupine opisane kot posvetovalna metoda skupinskega intervjuja; spoznamo pogoje za njihovo izvedbo: način vzorčenja, število udeležencev, značilnosti moderatorja, tipe vprašanj in drugo. V drugem delu je uporaba fokusnih skupin prikazana na praktičnem primeru, ki je vključeval sodelovanje mlajših in starejših prebivalcev, prostorskih načrtovalcev in predstavnikov turizma. Vsebinski izsledki so povzeti po temah dojemanja demografskih sprememb, kakovosti bivanja, trga dela, stanovanjske politike, turizma in prostorskega načrtovanja.

KLJUČNE BESEDE

fokusne skupine, demografska analiza, prostorsko načrtovanje, Gorenjska, Alpe

ABSTRACT

Use of focus groups in spatial planning: Example of demographic analysis in the model region of Upper Gorenjska region

The article represents focus groups as the method of public participation in the spatial planning process in the case of demographic analysis in the study area of four municipalities of Upper Gorenjska region (Bled, Bohinj, Gorje in Kranjska Gora). The first part of the article is an introduction into the method and pre-conditions of its implementation: sampling, number of participants, moderator's characteristics, types of questions and other. The second part consists of the report on the case study which included youth and elderly, spatial planners and tourism workers. Contextual results are summed up for the following themes: perception of demographic changes, quality of life, job market, housing policy, tourism and spatial planning.

KEY WORDS

focus groups, demographic analysis, spatial planning, Gorenjska region, Alps

Uredništvo je prispevek prejelo 19. julija 2011.

1 Uvod

Sodelovanje javnosti pri prostorskem načrtovanju v Sloveniji je v zadnjem času ena izmed pogostejše obravnavanih tem. Raziskave so pokazale, da se javnost v postopke prostorskega načrtovanja vključuje večinoma na pasivni ravni informiranja ter posvetovanja v obliki javnih razprav (Vahtar 2002; Trbižan 2006; Šporar in sodelavci 2007; Marot 2010). Redkeje se omenjajo alternativne, aktivnejše oblike vključene v posamezne projekte, na primer Mreža za prostor, Podpora lokalnim pobudam (medmrežje 1), ali pa jih v postopkih priprave prostorskih aktov uporabljajo posamezni pripravljavci. Mednje uvrščamo delavnice, javna predavanja, vprašalnike, s katerimi se pridobi povratna informacija od bodočih uporabnikov, projektne svete in druge.

Slika 1: Izbrano območje preučevanja – občine Bled, Bohinj, Gorje in Kranjska Gora.

Med manj poznane metode sodelovanja javnosti uvrščamo fokusne skupine, sicer pogosto uporabljene na področju marketinga za preverjanje sprejemljivosti posameznega izdelka pri potrošnikih. Na področju prostorskega načrtovanja so v tujini primeri za določitev zgoščevanja stanovanjskih območij (Ogorelec 1995), vključevanje javnosti v odločanje o prometnih rešitvah (medmrežje 2), v analizo demografskih podatkov pojezerja in gozdnega območja Wisconsina (Miskowiak 2004), nadgradnjo načrta prenove lokalne skupnosti (medmrežje 3) in pripravo načrta upravljanja estuarja (Mosia in Ngulube 2005). Po raziskavi Sykesa (2003) so bile fokusne skupine na četrtem mestu po priljubljenosti posvetovalnih metod (za posvetovalnimi dokumenti, javnimi razpravami in obravnavami) s 45-odstotno pogostostjo rabe. V Sloveniji so jih uporabili v projektu Matra, ki se je ukvarjal z izobraževanjem in osveščanjem o pomenu biotske raznovrstnosti. Glavni cilj je bil zmanjšati vrzeli med naravovarstveniki in lokalno skupnostjo. V ta namen so bile na petih pilotnih območjih (Kali, Topla, Boč, Radensko polje in soteska Bistrice) izvedene fokusne skupine in individualni intervjuji, ki so služili kot podlaga za pripravo načrta komuniciranja (Berginc 1997).

V članku obravnavamo uporabnost metode sodelovanja javnosti za poglobljeno demografsko analizo na primeru izbranih štirih občin zgornje Gorenjske: Bleda, Bohinja, Gorij in Kranjske Gore. Izbrane občine so vključene v vzorčno območje v okviru transnacionalnega projekta *Demochange*, ki na primeru desetih izbranih območij alpskih držav Avstrije, Italije, Švice, Nemčije in Slovenije preučuje demografske spremembe in njihove posledice v alpskem prostoru (medmrežje 4). Območje v Sloveniji meri 779 km² (36 % gorenjske statistične regije) in ima 21.616 prebivalci oziroma gostoto poselitve 28 prebivalcev n km² (medmrežje 5). V obdobju od 1993 do 2011 je število prebivalcev rahlo upadlo (indeks znaša 99), pri čemer je bil indeks naravnega prirasta prebivalstva v letih od 1995 do 2003 izključno negativen, v letih med 2004 in 2007 se je spreminjal, od leta 2008 pa je pozitiven (medmrežje 5).

2 Metoda

2.1 Opis metode fokusnih skupin

Fokusne skupine uvrščamo med kvalitativne metode kot metodo, ki je intervju, opazovanje in eksperiment hkrati (Neuman 2006). Gre za posvetovalno skupinsko metodo, ki se največkrat uporablja v neformalnih postopkih. Po Powellu in Singlu (1996, 499) jo opredelimo kot »... skupino posameznikov, ki jih raziskovalec izbere, da diskutirajo in komentirajo skozi prizmo lastne izkušnje predmet oziroma temo raziskave ...«. Metoda se uporablja za različne namene: kot pomoč pri postavljanju hipotez, pri zasnovi vprašalnikov in intervjujev, za izdelavo predhodnih raziskovalnih študij, za identifikacijo skrbi, želja in stališč prebivalcev, pri zasnovi politik ali programov ter na prostorskem področju tudi v postopku izdelave prostorskega načrta (Morgan 1997). Še zlasti koristna je v primeru, ko želimo ugotoviti dejstva, ki jih v vprašalnikih ali intervjujih posamezniki največkrat zamolčijo ali prekrijejo, medtem ko se pri tej metodi pokažejo prek vzpostavljene družbene interakcije med sodelujočimi. Čeprav se zdi metoda na prvi pogled podobna metodi viharjenja, v kateri sodelujoči skupinsko ali posamično odgovarjajo na problemsko zastavljeno vprašanje, fokusna skupina primarno ni namenjena ustvarjanju novih idej in iskanju problemskih rešitev, temveč odkrivanju obstoječih dejstev, izkušenj ali prepričanj sodelujočih.

V postopku priprave metode moramo biti pri izvedbi pozorni na naslednje korake: določitev raziskovalnega problema in teme, opredelitev in povabila sodelujočih, izbor lokacije, moderatorja, metoda arhiviranja in zasnova vprašanj. Ker je metoda enkratne narave, moramo izbrati lokacijo, ki je sodelujočim lahko dostopna in poznana ter bo pripomogla k sproščenemu vzdušju in vzpostavitvi dialoga. Vzorčenje za skupino sodelujočih se opravi na različne načine, odvisno od namena raziskave in želenne strukture udeležencev. Medtem ko pri tehnikah sodelovanja javnosti z velikim številom sodelujočih težimo k vzorcu, ki bi čim boljše ponazoril povprečno populacijo, želimo v fokusno skupino vključiti

Preglednica 1: Tipologija metod sodelovanja javnosti (Golobič 2011).

	individualne metode	skupinske – interaktivne metode
obveščanje	objave v medijih, brošure, modeli, razstave, splet	javne razgrnitve, dnevi odprtih vrat, interaktivni plakati in modeli, informacijsko središče, dogodki
posvetovanje	ankete, intervjuji, slikovna analiza, spoznavni zemljevidi, natečaji, peticije	javne obravnave, metoda <i>delphi</i> , skupinske razprave (delavnice, okrogle mize, odprti prostor, fokusne skupine , »pogovorna kavarna« (Razpotnik, Nared in Urbanc 2008), konferenca o prihodnosti), participativno spremljanje
soodločanje	volitve, referendumi	participativni načrtovalski postopek, prostovoljne pogodbe, posredništvo, vključenost predstavnikov javnosti v odločitvena telesa (forumi), civilna pobuda

čim bolj raznolike intervjuvance. Čeprav ni predpisanega pravila o številu vključenih v eno fokusno skupino (razpon sodelujočih namreč sega od vsaj 4 pa do 15), dosežemo najboljše rezultate s 6 do 8 udeleženci. Skupina ne sme biti prevelika, da še omogoča nadzor nad razpravo in ne premajhna, saj bi to onemogočilo pridobivanje podrobnejših informacij. Povprečno potrebujemo za fokusno skupino od 1,5 do 2 uri (Stewart in Shamdasani 1992). Udeležence za sodelovanje največkrat motiviramo in nagradimo s simbolično nagrado.

Pomembno nalogo pri izvedbi ima moderator, ki vodi fokusno skupino. Največkrat je to oseba, za katero so značilni strokovnost, razumljivost, empatija in visoka zmožnost poslušanja, odličen kratkoročen spomin, dobra organiziranost, simpatičnost in zaupnost. Poleg moderatorja moramo pri izvedbi zagotoviti še zapisnikarja, največkrat vsaj dva oziroma enega v primeru, če odgovore v fokusni skupini zvokovno in slikovno zabeležimo. S slednjim sicer lahko omejimo odzivnost posameznih udeležencev. Kadar raziskovalno vprašanje zahteva izvedbo podrobnejše analize obnašanja in odzivov sodelujočih, intervju lahko izvedemo v posebni sobi za opazovanje. Največkrat za pripravo sklepov ni dovolj le ena fokusna skupina, ampak izvedemo večkratne ponovitve, pri čemer bodisi naberemo več skupin z istimi značilnostmi bodisi se odločimo za skupine z različnimi značilnostmi. Razlikovalni dejavniki so največkrat spol in starost, tudi poklic, kraj bivanja in druge značilnosti, na osnovi katerih vabimo sodelujoče.

Pred izvedbo fokusne skupine si pripravimo tako imenovani protokol, podoben vprašanjem za strukturirani intervju. V njem predvidimo vprašanja, gradivo, s katerim ponazorimo vprašanja (fotografije, grafikoni, avdio- in videomaterial) in približen časovni potek. Vprašanja po vsebini in namenu razdelimo na pet tipov, in sicer na otvoritvena, predstavitvena, prehodna, ključna in sklepna vprašanja. Otvoritvena vprašanja so največkrat le bežno povezana s temo, omogočajo hiter odgovor in identificirajo skupne značilnosti udeležencev. S predstavitvenimi vprašanji sodelujoče uvedemo v temo, pospešimo pogovor in okrepimo interakcijo med udeleženci. Prehodna vprašanja predstavljajo logično povezavo med predstavitvenimi in ključnimi vprašanji. Ključna vprašanja, ki jih je od dve do pet, so jedro raziskave. Na koncu sledijo sklepna vprašanja, s katerimi udeležencem omogočimo dopolnitev prejšnjih odgovorov in zagotovimo možnost sklepa. V vsako vprašanje naredimo krajši uvod z navedbo dejstev, med odgovarjanjem udeležence usmerjamo z dodatnimi vprašanji in opažanji. Če se udeleženci oddaljijo od teme, moderator preusmeri razpravo ali v skladu s protokolom zastavi naslednje vprašanje (Gibbs 1997).

2.2 Uporaba fokusnih skupin v primeru demografske analize

V primeru projekta *Demochange* smo fokusne skupine izbrali z namenom, da bi dopolnili osnovno demografsko analizo, izvedeno s pomočjo statističnih podatkov in analize obstoječih prostorskih aktov ter izpostavili glavne razvojne probleme, povezane z demografskimi spremembami in prostor-

skim načrtovanjem. Odločili smo se za štiri skupine udeležencev, ki jih (vsako po svoje) zadevajo demografske spremembe, in sicer so to mladi v starosti od 15 do 26 let, starejši in upokojeni občani, prostorski načrtovalci ter predstavniki turizma v regiji. Udeležence smo povabili v fokusno skupino prek usmerjevalne skupine, ki jo za potrebe projekta sestavljajo vsi pomembnejši deležniki na območju preučevanja. Protokoli so bili približno enako dolgi, so pa za vsako skupino imeli različne poudarke, še zlasti v primeru prostorskih načrtovalcev in predstavnikov turizma. Vprašanja so bila prilagojena in drugače ubesedena tudi glede na starost udeležencev. Vsi protokoli so bili podprti s slikovnim gradivom, na primer s fotografijami, ki so prikazovale kraje ali življenje nekoč in danes, ter grafikoni za ponazoritev demografskega stanja (starostna struktura in njeno spreminjanje, delež dnevnih migracij, nesorazmerje med številom novih stanovanj in porastom števila gospodinjstev). Ne glede na obliko vprašanja so bile pokrite naslednje vsebine:

- predstavitev udeležencev prek tematskega vprašanja (na primer za mlade, kaj študirajo in s čim se ukvarjajo v prostem času; za starejše, kje bivajo in zakaj prav tam),
- dojetanje demografskih sprememb in njihov opis,
- kakovost bivanja,

Preglednica 2: Primeri vprašanj posameznega tipa, povzeti iz protokola za fokusno skupino s starejšimi.

tip vprašanja	primeri vprašanj
otvoritvena vprašanja	Prosimo, če se na kratko predstavite. Svoji predstavitvi dodajte še navedbo kraja, iz katerega prihajate in obrazložitev, zakaj ste si izbrali prav ta kraj za svoje bivališče.
predstavitvena vprašanja	Kot veste, ljudje kraj bivanja izbirajo na osnovi različnih dejavnikov, vsi pa cenijo visoko kakovost bivanja. Ste vi zadovoljni s kakovostjo bivanja v vašem kraju? <i>Podvprašanja:</i> <i>Ali lahko po večini vse, kar potrebujete, dobite v vašem kraju?</i> <i>Kaj najbolj pogrešate? V čem so ljudje vaše starosti na boljšem v večjih centrih, npr. v Kranju, Ljubljani, sosednjem Beljaku, Celovcu ali Trbižu?</i>
prehodna vprašanja	Na sliki vidimo primer družine na začetku 20. stoletja in tipično podobo današnje družine. Kako bi primerjali svoje življenje v mladih letih in življenje vaših otrok, vnukov? <i>Podvprašanja:</i> <i>Kaj vse se je spremenilo?</i> <i>S kakšnimi težavami se danes soočajo starejši v vaši regiji?</i> <i>Kako se te spremembe kažejo v vašem kraju?</i>
ključna vprašanja	Moderator prikaže na grafikonih nekaj dejstev o starostni strukturi prebivalcev. Kako se po vašem te spremembe kažejo v prostoru? Kakšne posledice imajo prikazane spremembe za infrastrukturo in oskrbo s storitvami? <i>Podvprašanja:</i> <i>Se spremembe kažejo različno na podeželju kot v mestnih naseljih?</i> <i>So na vašem območju (v vašem kraju) pripravljeni na te spremembe?</i>
sklepna vprašanja	Zaključiti želimo s predpostavkama strokovnjakov o dveh pogledih na demografske spremembe. 1. Pesimistični pogled – po tem scenariju upad prebivalstva prinaša upad gospodarske dejavnosti, odseljevanje prebivalstva in večjo revščino domačega prebivalstva. 2. Optimistični pogled – upad prebivalstva pomeni več prostora, boljše in manj onesnaženo okolje ter odpravlja prometne težave. Kateri pogled na demografske spremembe vam je bližje?

- posledice demografskih sprememb v prostoru in prostorskem načrtovanju (vključujoč infrastrukturo, oskrbo s storitvami, kot so šole, vrtci, javni prevoz, zdravstvene storitve),
- trg dela,
- stanovanjska politika in
- predlogi ukrepov za izboljšavo stanja.

Na področju turizma nas je zanimala še struktura gostov, stanje turistične infrastrukture, dolžina bivanja in tip turistov.

Fokusne skupine smo izvedli februarja in aprila v letu 2011 na različnih krajih (Društvo upokojencev Bled, Mladinski center Bled, Občina Gorje, Občina Kranjska Gora). Sodelovalo je 29 ljudi, od tega 8 starejših, 11 mladih, 5 predstavnikov turizma in 5 prostorskih načrtovalcev, pri čemer so udeleženci prihajali iz vseh štirih občin. Fokusne skupine je vodila ista moderatorka, odgovore sta beležila dva zapisnikarja. Trajale so od ene ure in pol do dveh ur in pol.

3 Rezultati

Rezultate fokusnih skupin smo analizirali s pomočjo kvalitativne analize, v kateri smo odgovore strukturirali po posameznih kategorijah – temah. Cilj analize je bil zaobjeti čim večjo raznolikost, ne pa čim večje frekvence posameznih odgovorov, pri čemer smo izpostavili pogostejše navedbe.

Najprej so nas zanimale **demografske spremembe kot družbeni pojav**. Sodelujoči so omenili priseljevanje/odselsevanje »vikendašev«, spremenjene tipe družin, staranje prebivalstva in nesorazmerja na trgu delovne sile. Zlasti starejši so izpostavili spremembe v načinu življenja, kot so drugačna vzgoja, večja mobilnost, manjša socialna varnost, manj spoštovanja starejših in večji razkorak med mlajšimi in starejšimi. Mlajši tako preživljajo čedalje manj časa zunaj, manj se družijo z vrstniki, poudarja se individualizem. Na drugi strani je spremenjen tudi način življenja starejših, ki so ga opisali z naslednjimi besedami: »Mlajši upokojenci se sploh ne počutijo kot upokojenci.« ali »Danes še 90-letniki vozijo avto in je problem, če ti odzamejo dovoljenje.« Večina sodelujočih se ne strinja z negativnimi napovedmi glede rasti prebivalstva, saj bomo negativen naravni prirast pokrili s priseljevanjem, ki ga v okolju zaznavajo že sedaj: »Nekoč je imel Zasip 500 prebivalcev, danes jih ima čez 1000, same nove hiše, a le tri kmetije.« Optimističen pogled so dopolnili z izpostavitvijo vlaganja tujcev v nepremičnine, ki jih obnovijo v starem slogu in tako ohranjajo kulturno dediščino. Po drugi strani se zavedajo, da priseljevanje »vikendašev« pomeni tudi večjo obremenitev infrastrukture. Po njihovih ocenah je povečanje števila prebivalcev mogoče le v občinah Gorje in Bohinj; slednja naj bi sprejela vsaj petkrat toliko prebivalcev. Na Bledu zaradi fizičnogeografskih ovir širitev ni več mogoča, v Kranjski Gori je problem preobremenjena infrastruktura.

V povprečju so udeleženci ocenili **kakovost bivanja** kot dobro, kar je posledica naravnih danosti in neonesnaženega okolja. Problemi se pojavljajo na področju infrastrukture in storitev. Še zlasti problematična je prometna infrastruktura z dotrajanimi cestami, nezgrajeno blejsko obvoznico, uklinjanjem avtobusnih povezav v zaledju in omejeno mobilnostjo starejših. Medtem ko v tujini starejši uporabljajo alternativne oblike mobilnosti in nekatera mesta pripravljajo strategije za ukrepanje zaradi demografskih sprememb, je pri nas mogoča le uporaba lastnega avtomobila ali omejen javni prevoz. Posledično okrnjen dostop do trgovin, upravnih in zdravstvenih storitev ter kulturnih prireditev znižuje kakovost življenja. Prebivalci nakupujejo največkrat izven območja preučevanja v sosednih Jesenicah; v Kranjski Gori na primer ni mesarja. Izraženo je bilo pomanjkanje kulturnih prireditev, ki si jih več želijo zlasti starejši, medtem ko se mladi zaradi nezanimanja ne udeležujejo niti obstoječih prireditev, organiziranih prav zanje. Osebe v zdravstveni oskrbi je preobremenjeno, saj kljub razpisom ni zanimanja za delo izven večjih urbanih območij. Problemi so tudi v izobraževanju, na primer pri podružničnih šolah, v katerih ni povsod dovolj otrok. V treh občinah imajo nov vrtec, a kapacitete ne v Kranjski Gori, ne v Bohinju in ne na Bledu ne zadostujejo potrebam. Poleg slabosti so bile navedene tudi nekatere možne rešitve, na primer občina Bohinj je izdelala prometno študijo, ki vključuje sistem

brez avtomobila. Pri tem bi za avtomobilski promet zaprli cesto pri Bohinjski Bistrici, naprej bi bilo v turistični sezoni mogoče le z električnimi avtomobili. Začeli so z gradnjo kolesarske steze, treba pa bi bilo speljati še povezavo med Bledom in Bohinjem.

Trg dela je bila tema, ki je v ospredje postavila problematiko monostrukturne usmerjenosti vzorčne regije. Celotno gospodarstvo je podrejeno turizmu, čeprav med mladimi zaradi slabo plačanega dela, sezonskosti in slabih pogojev dela ni zanimanja za tovrstno zaposlitev. Sprememba zakonodaje je dovolila najemanje neizobražene delovne sile na področju gostinstva, zato ni zanimanja za izobraževanje za gostinske in turistične poklice, ki jih na območju poleg tehničnih poklicev in obrtnikov najbolj primanjkuje. Ker ni tradicije družinskih hotelov (kot je na primer v čezmejnih alpskih regijah), se mladi težko navdušijo za to aktivnost. Tudi sicer menijo, da ustrezna izobrazba ni več zagotovilo za delovno mesto, saj morajo biti fleksibilni in sprejeti zaposlitev, ki največkrat ni z njihovega strokovnega področja. Fleksibilnost se kaže tudi v večjem obsegu delovnih migracij, ki so danes obrnjene. Včasih so delavci hodili na delo na Jesenice, sedaj je pritisk v obratno smer, torej iz Rateč in Hrušice v Kranjsko Goro ali na Bled. Delavci prihajajo še iz drugih delov Slovenije, zaradi lastninskih prevzemov v turizmu so na vodilnih mestih večinoma ljudje od drugod. Ena izmed večjih slabosti področja zaposlovanja je pomanjkanje podpore in možnosti za razvoj poslovnih idej mladih.

Na stanovanjskem trgu je izrazit razkorak med ponudbo in povpraševanjem. Mladi zaradi previsokih cen najema in luksuznega standarda novogradenj ne morejo na svoje, malo je neprofitnih stanovanj, zaradi administrativnih ovir je otežena prenova, tako se mlade družine preseljujejo v prijaznejše in cenejše sosednje Jesenice in Radovljico. Enako je pri starejših, pri čemer se pri njih pojavlja še problem navezanosti na dom in lastnino, zato največkrat sami ostajajo v prevelikih hišah. Premalo je medgeneracijskega sožitja, starejši ne izkoriščajo različnih oblik bivanjskih možnosti, na primer doma upokojevencev, ali drugih oblik pomoči, ki bi jim olajšale vsakdan. Kljub neskladju na stanovanjskem trgu nekatere občine ponujajo mladim družinam subvencije za najem in investirajo v nove oblike varstva starejših, na primer v Gorjah je v gradnji dnevni center.

Turizem je zaradi demografskih vplivov doživel številne spremembe: spremenila se je struktura gostov, ki se sedaj odločajo za krajši čas bivanja (s povprečnih 4 na 2 do 3 dni), čedalje več je dobro gmotno stoječih aktivnih »starejših« v starosti 50 let z visokim življenjskim standardom in željo po aktivnem dopustu. Pomemben je družinski segment, ki ponovno zahteva prilagoditve ponudbe. Problemi turizma v občinah Bled, Bohinj in Kranjska Gora so odsotnost spremljanja in analiz, neurejenost infrastrukture (ni povezovalnih kolesarskih poti, pomanjkljiva signalizacija, fizična nedostopnost produktov), odsotnost povezovalnih produktov, ki bi gosta zadržali dlje. Zaradi lastniških vprašanj propadajo hoteli, razvoj na področju turizma pa usmerjajo »veliki igralci« s prevladujočim lastniškim deležem. V Gorjah turizma ne vidijo kot najpomembnejše gospodarske panoge, poudarek dajejo ekoturizmu, pohodništvu in kolesarjenju.

Področje **prostorskega načrtovanja** je zaradi spreminjajoče zakonodaje in zakasnele priprave občinskih prostorskih načrtov problematično že samo po sebi. Občinski prostorski načrtovalci so v stalnem konfliktu z idejami investorjev, ki želijo pozidati kar največ prostih parcel. Na Bledu, v Bohinju in Kranjski Gori je prisotna težnja po pozidavi kmetijskih zemljišč, pri čemer investitorji od drugod pridejo hitreje do potrebnih dovoljenj, medtem ko so merila za domačine (zlasti na področju varovanja dediščine) strožja. Izrazito je prisotno zaraščanje, na primer na območju med Bledom in Bohinjem, so bila včasih obdelana polja in sadovnjaki, sedaj se te površine zaraščajo. Kljub naravnim danostim so udeleženci izpostavili pomanjkanje urejenih parkovnih in rekreacijskih površin za krajevno prebivalstvo, še zlasti takšnih, ki bi bile dostopne za otroke in starejše. Dostopnost za vse je problematična tudi za nekatere turistične znamenitosti, na primer za blejski grad. Tako kot v celotni Sloveniji ni spodbud za prenovu, kar je še posebej problematično zaradi vključenosti občin v Triglavski narodni park. Nov zakon o upravljanju parka je precej omejil občine in njihovo prostorsko načrtovanje na območju parka. Gradnja vikendov ne bo več dovoljenja, v turističnih objektih bo dovoljenih največ 80 ležišč na novogradnjo (Marot in Črnič Mali 2011).

4 Sklep

Izbira fokusnih skupin kot dopolnilne in poglobljene demografske analize se je izkazala za uporabno. Hitro in preprosto smo pridobili širok nabor informacij, do katerih bi sicer prišli v daljšem času z uporabo večjega števila podatkovnih in finančnih virov. Neformalnost pogovora in interakcija udeležencev sta vodili v ustvarjanje idej, izpostavitve konfliktov in glavnih problemov. Z uporabo grafikonov, na katerih smo prikazali obstoječe stanje, smo dobili potrditev in dodatno razlago numerične analize, saj lahko le numerične ocene podajo zavajajočo razlago.

Kljub nekaterim prednostim se je treba zavedati tudi slabosti metode. Fokusne skupine največkrat (tudi v pričujočem primeru) služijo kot dopolnilne metode, saj zaradi majhnega vzorca težko zagotovo reprezentativnost in statistično veljavo rezultatov (Neuman 2006). Gre za neuradno mnenje udeležencev o določeni temi, katerega nadaljnjo rabo moramo skrbno pretehtati. Objektivnost poskušamo zagotoviti z izvedbo več fokusnih skupin na čim bolj podobnih vzorcih in s kodiranjem zapisnikov (Miles Huberman 1994). Slednje morajo izvesti najmanj tri osebe, ki vsaka zase kodirajo rezultate, pri čemer lahko uporabijo skupni, predhodno opredeljen nabor kod ali gesel. Takšna obdelava podatkov omogoča izdelavo miselnih shem udeležencev oziroma pogleda celotne fokusne skupine, ki jih v tem primeru nismo uporabili. Kot se je pokazalo tudi pri naših fokusnih skupinah, vsi udeleženci ne sodelujejo enako, čeprav se jih k temu spodbuja. Izkazalo se je, da različne skupine (mladi, starejši, predstavniki turizma) različno kritično vrednotijo stanje na demografskem področju, kakovost bivanja in gospodarski razvoj. Tako na podlagi rezultatov predvidimo tudi medsebojno interakcijo teh skupin v vsakdanjem življenju pri reševanju določenih problemov.

5 Viri in literatura

- Berginc, D. 1997: Projekt Matra v Sloveniji. Okolje in prostor 1997-4. Ljubljana.
- Gibbs, A. 1997: Focus groups. Social Research Update 1997-19. Guilford.
- Golobič, M. 2011: Participativno prostorsko načrtovanje. III. Metode. Medmrežje: <http://uiraziskovalci.uirs.si/mojcag/participacija/ppn-3metode.pdf> (3. 7. 2011).
- Marot, N. 2010: Presoja vloge prostorske zakonodaje v slovenskem sistemu prostorskega planiranja. Doktorsko delo, Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, Ljubljana.
- Marot, N., Černič Mali, B. 2011: Demographic change in Upper Gorenjska. Short regional report. Work package 4, Output 4.5. Ljubljana.
- Medmrežje 1: <http://ipop.si/2008/06/20/polok-podpora-lokalnim-pobudam/> (19. 7. 2011).
- Medmrežje 2: <http://www.fhwa.dot.gov/reports/pittd/contents.htm> (citirano 3. 7. 2011).
- Medmrežje 3: <http://www.citywindsor.ca/001984.asp> (3. 7. 2011).
- Medmrežje 4: <http://www.demochange.org/sl/domov.html> (3. 7. 2011).
- Medmrežje 5: <http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Obcine/Obcine.asp> (3. 7. 2011).
- Miles, M. B., Huberman, M. 1994: Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook. Thousand Oaks.
- Miskowiak, D. 2004: Meaningful to citizens – Functional for planning: using public participation tools to accomplish planning tasks. The Land Use Tracker 3-3. Stevens Point.
- Morgan, D. L. 1997: Focus groups as qualitative research. Sage: London.
- Mosia, L. N., Ngulube, P. 2005: Managing the collective intelligence of local communities for the sustainable utilisation of estuaries in the Eastern Cape, South Africa. South African Journal of Library and Information Science 71-2. Unisa.
- Neuman, W. L. 2006: Social Research Methods. Qualitative and Quantitative Approaches. Boston.
- Ogorelec, B. 1995: Komuniciranje z javnostjo: priročnik za urbaniste. Ljubljana.
- Powell, R. A., Single H. M. 1996: Focus groups. International Journal of Quality in Health Care 8-5. DOI: 10.1093/intqhc/8.5.499.

- Razpotnik, N., Nared, J., Urbanc, M. 2008: Pogovor v kavarni: soočenje teorije in prakse. Geografski vestnik 80-1. Ljubljana.
- Stewart, D. W., Shamdasani, P.N. 1992: Focus groups: theory and practice. London.
- Sykes, R. 2003: Planning Reform: A Survey of Local Authorities, Research Briefing 1.03. London.
- Šporar, P. in sodelavci 2007: Umanotera poroča - ogledalo vladi 2006, praksa in značilnosti sodelovanja s civilno družbo. Ljubljana.
- Trbižan, G. 2006: E-participacija na državnem nivoju. Medmrežje: <http://uiraziskovalci.uirs.si/mojcag/participacija/E-participacija.pdf> (10. 8. 2009).
- Vahtar, M. 2002: Načrtovalske igre: tehnike in metode vključevanja javnosti v procese odločanja, ki zadevajo okolje in njegov razvoj. Domžale.

6 Summary: Use of focus groups in spatial planning: Example of demographic analysis in the model region of Upper Gorenjska region

(translated by author)

In Slovenia the average level of people's participation in planning process is consultation. More active techniques of participation, such as workshops or world café conversation method, are rare and usually carried out by non-governmental organizations in their projects or by more enthusiastic spatial planners. Thus focus groups are a less known method, mostly used in marketing. However abroad they are also practiced in planning projects – transport planning, demographic analysis, renewal or environmental management plans. In Slovenia we have come across the project Matra which engages to support education and awareness of biodiversity. Focus groups were used to find out position of local communities on the issue. In this article, focus groups support the initial quantitative demographic analysis of the Upper Gorenjska region, defined as a cluster of municipalities Bled, Bohinj, Gorje and Kranjska Gora. In total the area covers 779 km² and is populated by 21,616 people. The area was chosen as a model area in the European transnational project of territorial co-operation called Demochange and has therefore been inspected in more detail.

Focus groups, a qualitative method of public participation, represent an interview, observation and experiment at the same time. This is an informal method of consulting in which groups of people are gathered to discuss and comment on the chosen topic from their own perspective and experience. In planning it is applied to identify the needs and positions of the local people on planning policies and programmes. A focus group usually consists of the following phases: definition of the research problem and topic, definition and invitation of participants, choice of location and moderator, method of archiving the results and the protocol. When designing the sample we aim at including a great variety of participants rather than covering the average population. Researchers end up with a group of 4 to 15 people, yet the best results are achieved with a group of 6 to 8. On average a focus group session takes 1.5 to 2 hours, depending on the content of the protocol, number of questions and willingness of participants to engage. Questions are of five types, namely opening, introductory, transition, key and ending questions. While with the first two we warm up the participants, the transition question introduces the topic which is then more profoundly discussed with the help of key and ending questions.

In the project Demochange we engaged four groups of people in focus groups with the main purpose to advance the basic demographic statistical analysis. The first group was youth, aged 15 to 26, the second were the elderly, the third were spatial planners and the fourth representatives of the tourism sector. Protocols were similar in topic; all of them included graphic materials to support the questions. Essentially, these topics were covered: perception of demographic changes, quality of life, impacts of demographic change on planning (including infrastructure and services), labour market, housing policy and proposals for measures to tackle the situation. In the field of tourism we also inquired about the structure of guests, conditions of infrastructure, length of stay and type of tourists. Focus groups were carried

out in February and April 2011. In total 29 people participated: 8 elderly, 11 youngsters, 5 representatives of tourism sector and 5 spatial planners.

The results of the focus groups were analyzed with qualitative analysis in which answers were categorized by the topics mentioned above. The goal of the analysis was more to comprehend the variety of answers rather than to aim at a larger frequency of answers. Regarding demographic changes as a social phenomenon emigration of youth and immigration of »holiday dwellers«, change in the family structure, ageing of population and disproportions on the job market. Especially the elderly discussed change in the life style and upbringing of children, increase in mobility and commuting, decreased social security and greater gap between the young and the elderly. On the other hand also the life of the elderly has altered which is best illustrated by statements such as, »Younger elderly do not feel like the elderly at all,« or, »Today, even 90-year olds sit behind the wheel and it gets pretty inconvenient if they cannot get their drivers licence extended.« Most of the participants do not perceive demographic changes as something pessimistic or a threat. On the contrary, they suggest the negative natural increase is very likely to be compensated with immigration. Additionally, immigration from abroad, mostly from Great Britain, is considered as positive for their investments into renewal of older housing which keeps traditional outlook and interior design. On the other hand immigration also represents greater pressure on utilities. In their view there is still potential for population increase in municipalities Gorje and Bohinj. In Bled physical characteristics are hampering further development, in Kranjska Gora it is the overloaded utilities.

On average the quality of life was evaluated as good, thanks to the natural setting and unpolluted environment. What is problematic, are the roads – unconstructed bypass for Bled and public transport bus connections which are being cut down. The latter particularly affects the elderly in remote areas who are then deprived of accessibility to shops, health services, cultural events etc. Alternatively, new ideas have been looked for in transport, such as a system of electrical vehicles in municipality Bohinj which has recently constructed new cycling paths. Frequently residents travel outside the region for shopping, residents of Kranjska Gora mentioned there was no butcher in the area. People would love to have more cultural events in the region although the youth mainly shows no interest in participating even in the existing events, targeted at them. Health care staff is overburdened with work but there is no interest for family doctors to come and practice medicine in the region. Schools in the remote settlements are lacking children, consequently some of them have been closed down. Three municipalities have opened new kindergartens.

Discussion on job market topic mainly focused on monostructural economic orientation of the region. Economic development depends entirely on tourism in which the youth does not show any interest due to low wages, poor working conditions and legislation. The latter requires no specific education for people working in accommodation and catering industry which often results in inadequate quality of service. There is no tradition of family hotels that are the norm in other Alpine tourist regions. Work migration and commuting patterns have changed as well. In the past workers commuted to Jesenice, the largest town in the wider area, while now after the industry there has all but diminished; they commute to tourist centres of Kranjska Gora and Bled. One of the larger deficits according to the youth is lack of support for development of new business ideas (expensive offices to rent, etc.). Also in the real estate market there is large gap between offer and demand. Young families cannot afford to stay in the area because of high rents and luxurious standards of new constructions since there is no or very little social housing available. Same is with the elderly who very often stay in oversized houses by they own because there are not many alternatives and they are too attached to their homes to accept the help or consider a stay in a retirement home.

Tourism is certainly one of the activities affected by demographic changes. The structure of guests has changed and now Slovenian Alpine destinations can expect guests to stay for a shorter period and to be 50 and more. Such guests would enjoy adventurous and dynamic vacation. Also family tourism takes its share in the region, however there is not enough to keep guests in the region throughout the year. Additional problems of tourism are lack of monitoring, insufficient utilities, no diversified offer

and ownership issues. Some of the problems relate to spatial planning which is hampered on its own due to the changing legislation and belated preparation of municipal spatial plans. One of the contradictions municipalities need to face are investment interests of construction on agricultural land and protection of environment and arable land. Accessibility was again raised as a planning issue, together with the lack of green and recreational areas that could be used by all. Since quite a large percentage of the model region is a national park, strict restrictions are applied to development and granting of construction permissions.

All in all, with the use of focus groups we were able to deliver additional and up-to-date information on demographic changes and the state of art in the model region, needed for the analysis. Informality of the conversation and interaction of participants were able to relax the atmosphere of conversation and open up the dialogue on current issues. Although a lot of data were retrieved we need to be aware these data do not possess the validity of quantitative statistical data and thus are not entirely objective. To reduce subjectivity, an even larger number of focus groups should take place and structured coding should be performed on results. As noticed in the focus groups, participants' personality and background play a role in their added value and willingness to participate.

